

İşletme Eğitimi Üzerine Düşünceler

Fahir Bilginoğlu^{1*}

¹ (Prof.Dr.,İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, Muhasebe Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye)

ÖZ

1936’da Profesör Alfred Isaac’ın kurduğu İşletme İktisadı Kürsüsü ve 1954 yılında Harvard Üniversitesinin desteklediği İşletme İktisadı Enstitüsü ile ülkemizde başlayan işletme bilimi eğitiminde bugün varılan nokta ve günümüzde beklenen hedefler bu yazının konusudur. Sosyal faydacı ve tanımlayıcı bir bilim olan işletme, öncelikle içinde bulunduğu topluma hizmet eder. Temel bilimlerden farklı olması nedeniyle bu bilim dalı “üst düzey araştırma” ile değil de üst düzey eğitim ile öne çıkar. Bilgi çağı –new economy- gereği işletme eğitiminden beklenenler ve seçkin eğitim kurumlarının yaklaşımları irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcük: İşletme Eğitimi

Reflections on Business Education

ABSTRACT

This paper presents the expectations and evolution of business science education in our country, which has started with the establishment of Business Economics Department by Professor Alfred Isaac in 1936 and supports of Harvard University to Business Economics Institute in 1954. Business Administration which is a science that socially beneficial and descriptive, primarily works to serve for the community that it exists in and the reason it is different from the other fundamental sciences, this branch of science stands out from with top level (high end) education instead of top level research. As a need of the information era (new economy) the expectations from the business administration education have been aimed to be analyzed in this paper.

Keyword: Business education

1. Giriş

Bugün ülkemizde 200’e yakın üniversite ve hemen hemen hepsinde işletme lisans programları bulunmaktadır. Bunların kontenjanı 10 binler mertebesinde olup, 2017’de ilk yerleşmede boş kalan kontenjan 9000’dir. Acaba bu kontenjan yüksekliği “işletme eğitimi alanlar her şeyi yapabilecekleri” için midir? Fakat her şeyi yapabilmek için işletme eğitimi almak gerekmediği de biliniyor. Günümüzde örneklerini gördüğümüz gibi sosyoloji, tarih, psikoloji veya matematik bilişim (enformatik) alanında eğitim alanlar, işletmecilik formasyon eğitimi (MBA) ile kısa sürede işletmelerde yönetici pozisyonu alabilmektedirler. Kontenjan yüksekliğini destekleyen nedenlerden biri de, öğrenci başına eğitim maliyetinin işletme eğitiminde düşük olmasıdır; laboratuvar gibi teknik altyapı gerektirmemekte, ayrıca diploması 1., 3. sınıf imza yetkisi ,mimar, mühendis, eczacı gibi mesleki yetkinlik niteliği taşımaz. Hatta ülkemizde öğrenciler bilim odaklı değil, diploma odaklı olduğundan, sınavlara ezberlenerek veya önceden çıkmış soru setleri ile hazırlanılması yaygın bir düzendir.

Üniversitede öğrenci tarafından not edilen “bilim” değersizleşmiş ve terkedilmiştir; acaba istendiğinde ulaşılabilen bir bilgi için en az dört yıllık bir eğitim gerekir mi? Hatta anabilim dallarını memnun etmek için, dört yıl boyunca aynı içerikli dersin değişik adlarla tekrarlanması da görülmektedir. Bu açıdan

*İlgili Yazar (Bilginoğlu, Fahir)
E-mail: fahirbilginoglu@yahoo.com

deđerlendirildiđinde, dođru bir akademik eđitim üzerine yapılan iřletme formasyon eđitimi -bizdeki yaygın adıyla iřletme yůksek lisansı (MBA) - daha deđerli kabul gůrmektedir.

Důrt yıllık bir işletme eğitimi alınsa dahi, işletmelerde muhasebe, finans, iř ve ticaret hukuku gibi konularda uzman danışmanlığına başvurulmaktadır. Sigorta, bankacılık, denetim gibi ۆznel işkollarında ise işletme içi eğitim gerekmektedir veya kurslardan yararlanılmaktadır; Bankalar Birliđi, Muhasebeciler Meslek Odası gibi.

2. İşletme Bilim mi?

Bilim ۆncelikle bilimsel araştırma sůreci ve bu sůrecin sonucunda oluşan bilgileri ifade eder; bۆylece aynı konuya veya alana yۆnelmiř geçerli bilgilerin bir sistemi diye tanımlanmaktadır; diğer bir ifade ile de bilimin niteliği ile, bilimsel bilgi, alelade (adi) bilgiden ayrılmaktadır (Strůker ,1990; řen, 2016; Aral, 2010). İşletme biliminin, ۆncelikle içinde bulunduğu topluma hizmet etmesi beklendiğinden “sosyal, beşeri” bir bilimdir ve ekonomiyi oluşturan temel eleman olan işletmelerin gereksinimleri doğrultusunda gelişir. Ekonomiye olan katkısı ile “faydacı” ve belirli ekonomik bۆyۆklükleri -kar/zarar gibi- belirlemesi ile “betimleyici” bir bilim sayılır. Ayrıca temel bilimlerden matematik, davranış gibi bilimlerin oluşturduğu bir bilim dalı olduğundan, temel bilim olmayıp, enformatik (bilişim) gibi “disiplin “olarak da nitelenmektedir.

Gۆnümüz işletmecilik bilimi yayınlarına bakıldığında, bۆyۆk bir çoğunlukla ampirik içerikli olduğu gۆrۆlür; ancak belirlenen sorular ve hipotezlerin –varsayımlar- doğrulama veya yanlışlamaya çalışılırken, bunların her zaman gۆncel olmasına ۆnem verilmektedir. Bu metodik yaklaşım tartışılmazdır; diğer bir deyişle işletme bilimi tabi ki ampirik temellidir ve ۆncelikle ekonomik yaşamın gerektirdiği “ekonomik davranış (akılcı, rasyonel)” kararlarında etkili olan bulgular ortaya koyar. Ancak yaygın olarak ortaya konan ampirik çalışmalar, bir sorunlar demetinin açıklamasını yapabilmekte, fakat işletme bilimi açısından etkinliği anlamlı olmamaktadır; bu aynı zamanda işletme ۆđretim elemanlarımızın uluslararası yayınlarının olmamasını açıklamaktadır. ۆlkemizdeki gۆncel bir sorunun irdelenmesi, temel bilimler ve sağlık bilimlerinden farklı olarak uluslararası yayın konusu olamaz.¹ İşletme biliminin bu niteliğini konu alan çalışmalar, kuramsal ilintileri konu alan araştırmaların geri atılmasına neden olmamalıdır. Bu bağlamda, geçmişe dayalı karar modelleri bir açıklama modeli niteliğinde kalmaktadır. Hlbuki gۆnümüz “yeni ekonomi”si (new economy), her bir ۆznel sorunun ve bunların ilintilerinin betimlenmesini de gerektirmektedir. İşletme sosyal bir bilimdir ve fen bilimlerinden farklı bir metodoloji izleyerek sorunu parçalara ayırarak değil, o sorunun içinde bulunduğu sosyal ortamı oluşturan kۆltürel, siyasal, psikolojik bileşenleri analize katar (Cansen,2013).

İşletme bilimi, ekonomik davranmak, amaca uygun hareket etmek yani rasyonellik, akıllılık demek ise, işletmelerimizin eğitim kurumlarından beklentileri ne olabilir? ۆđrencilerin yapısal özۆm ve rasyonel davranış becerilerinin geliştirilmesi sağlanmalıdır; belirsiz değişkenlerin ortaya çıkarılması veya belirsizlikle bařa çıkılması da buna dhildir. Bilimsel bir eğitimin bir sonucu olarak da, bilimsel bulguların ortaya konması gerekir. İşletmenin bu profilinden anlaşılacağı ۆzere, bu bilim dalı hiçbir zaman “ۆst dۆzey araştırma” ile değil de, “ۆst dۆzey eğitim (High End)” ile ۆne çıkmaktadır (İşletme Yůksekokul ۆđretmenleri Birliđi (VHB)). Bu ۆzellik kۆük ve yeni kurulmuş bir kurumun nasıl seçkin olabileğini de açıklamaktadır.²

İşletme eğitiminden beklenen, ۆđrenciye çapraz fonksiyonel analitik dۆřünme yetisi kazandırılmasıdır; ancak bu yolla işletmede olup bitenin tam olarak anlaşılması ve hızlı bir şekilde, riskleri ve ۆncelikleri içeren icra planı yapılması sağlanabilir. Bu aynı zamanda, kriz dۆzeyinde karmaşık ve belirsizlikler ile dolu kۆresel

¹) ۆđretim ۆyeleri arasında ikili bir ayırma neden olduğu ve hatta tıpı olan Rektörümüz’ün fakۆltemizdeki bir konuşmasında “vitrinimizsiniz ama niçin uluslararası yayınıız yok !..”demesi üzerine Cumhuriyet Bilim Teknik ekine bir yazı gۆnderilmiřtir. Bkz. F. Bilginoğlu (1999); “Muhasebede Uluslararası Yayın”,CBT 17.01.99, s. 565.

Uluslararası yayın kriterine karşı yapılan tenkitler sonucunda YÖK’ün hazırlattığı raporda řu sonuca varılmıştır: “Yukarıda incelenen hususlar gۆzۆnüne alındığında, Sosyal Bilimlerdeki yayın değerlendirmelerinin, hiçbir uyarlama olmadan, Fen Bilimlerinin ۆlۆtleriyle yapılmasının doğru olmadığı anlaşılmaktadır.”Bkz. A. Denker,. Kağıtçıbaşı,.Pak ve ř. Pamuk; Tۆrkiye’de Sosyal Bilimler Uluslararası Yayın Perfonmansı (1999),TÜBA.

²) Avrupadaki butik işletme okullarından bazıları; European School of Manegement and Technology, WHU(Vallender),EBS, Zeppelin Univeritaet (Feldkirch) ,ETH Zűriřh),INSEAD (Fontainebleau-Paris) , IMD(İsviçre) , IESE (İspanya).

çevrede, yöneticiden beklenen temel görevdir. Dünya Ekonomik Forumu, 2020’ de aranacak 10 yetkinlikten ilk üçünün, karmaşık problem çözüme, eleştirel düşünme ve yaratıcılık olarak sıralıyor; yükseköğretim kurumlarımız bunu sağlayabiliyor mu? Kaos ve öldürücü rekabet içindeki işletmelerde ileriye dönük planlama yapmak, hayal gücü, strateji gerektirir, gelecekteki bir durumun ne olacağını, bu durumun sağlanması için hangi adımların atılması gerektiğinin göz önüne getirilebilmesi yetisi olmalıdır. Konunun hemen kavranması ve işbirliğine gidilebilme de bir yönetici için önemlidir.

Genelde işletme özelde yönetim eğitimine bakıldığında, eğitim kurumlarının ürünleri olan mezunlar işyerlerine gittiğinde, eğitimin yararlığı izlenebilir; işyerinde gerekli kavrayış (bilgi) ve iş görme yeteneği (yetkinlik ve beceriler) çok önemlidir (Boyatzis,2003). Artık ülkemizde de mezunların düzeyi sorgulanmaktadır. İşletme eğitiminden öğrencilere katması beklenen temel değerler şöyle özetlenebilir: Hedef ve eylem yönetimi, insan yönetimi ve analitik akıl yürütmedir (Rosovsky, 1995).

Harvard’ın efsane dekanlarından Rosovsky, beşeri ve genel bir eğitim olan işletmecilik eğitiminde tek bir hakikat olmayacağını anlarında – 1990 – belirtmişti; bugün büyüme yerine ülkenin ekonomik ve kültürel çevresi temel alınarak “sürdürülebilir büyüme” kavramı gelmiştir (Gloger, , 2016;Ennals, 2003; Emery,1994). Dolayısıyla, teknik, profesyonel ya da mesleki eğitiminden farklı olarak genel bilgilerin aktarılması ve genel entelektüel kapasiteleri geliştirme önemlidir. Genel eğitim mesleki alandaki gelişmeden ayrı olarak, bireyin bütünsel gelişimi anlamına gelir; onun hayattaki amaçlarının uygarlaşmasını, duygusal arınmasını ve eşyanın tabiatına ilişkin anlayışının, dönemin en iyi bilgilerine uygun olarak uygunlaşmasını içerir.³

Bilgi çağındaki hızlı enformasyon ve bilgi artışı aynı zamanda, zamanı geçmiş olgu ve kuramlar anlamına da gelir; hatta kalıcı değere sahip klasikler yalnızca edebiyatta görülecektir, denmektedir. Bu konudaki en büyük tehlikelerden biri de, öğretim kadrosunu oluşturan bilim insanlarının neden olacağı olumsuz sonuçların, kamuoyunda çok sonra anlaşılmasıdır; örneğın hala “fon akım tablosu“ öğretilen fakültelerimiz var. Artık biliyoruz ki, sınıfta anlatım öğrenmeyi tam sağlamamaktadır; teknoloji kullanımı ile anlatım hızlanmış, fakat öz değişmemiştir. Öğrenme bilgileri ezberlemek hiç değildir; bilim insanı kimliği, yönetici kimliği kazanılması temel amaçtır.

Yeni ekonominin bilgiye dayandığı ve bu bağlamda yapay zekânın, dolayısıyla bunları yaratacak zekâların stratejik varlık olacağı bir sav, öngörü değildir. Kişinin kendi zekâsını keşfetmesi ve onu uygulamaya geçirmesi süreçleri öğretilmelidir (Bearly,2003). İşte burada öğrencinin problemleri ve fırsatları görüp saptaması, başkalarını örgütlemesi önem kazanmaktadır; bu nitelik ise uygulama (pratik) ile öğretilir. Beşeri ve sosyal bir bilim olması nedeniyle eğitimden öğrencilere katması beklenen temel değerler, öğrencilerin beşeri diyaloga girmesini de gerektirir. Touny Bearley bu konuda üç temel özellik saymaktadır(Bearly,2003). İnsaniliğın geliştirilmesi, entelektüel kapasitenin geliştirilmesi ve entelektüel bağımsızlık. İşte bu nedenlerle, yurt dışında – artık “batıda” diyemiyoruz – uluslararası rekabete açık elit ve yeni kurulan “butik” yüksek eğitim kurumlarının programları artık “Yaşam bilgisi mi ? veya Özel bilgi mi ?” sorusuna göre oluşturulmaktadır (Gloger,2016).

Dijital dönüşüm işletmelerde altyapı yatırımı gerektiriyorsa, insan kaynağı yatırımı da gerekecektir; bu gelişme işletme eğitiminden beklenenleri arttırmaktadır, bunlar arasında süreç mimarisi, kompleks süreç yönetimi, operasyonel mükemmellik gibi departmanlar, veri ve analizinden sorumlu yöneticiler sayılabilir (Hürriyet Gazetesi, 15.4.2018).

3. İşletme Eğitimine Dönük Düşünceler

Almanya ve Japonya gibi büyük doğal kaynakları olmayan Türkiye’nin de dünya sıralamasındaki ekonomik ve kültürel yerini yükseltmesi “eğitim hammaddesi” ile olabilir. Ülkemizin en büyük potansiyeli “Cumhuriyet aşısı”nın neden olduğu zihin gücü ve bilim birikimidir.

³) Bkz. J. Ortega y Gasset (1998); Üniversitenin Misyonu, Yapı Kredi Yayınları, s. 110.

İşletme bilimi açısından bakıldığında, çalışma yaşamı ve kariyerlerin niteliği paradoks ve değişimle belirlenen bir “ yeni ekonomi” deyiz. Bilgiden bilgilere geçiş, bilgiye yeni bir toplum yaratma gücü vermiştir, bilgi – knowledge – toplumu, endüstri 4.0 gibi kavramlar bunun örnekleridir (Bearly,2003). Bunun sonucu olarak günümüzde, karmaşık işletme durumlarını verilerden görüp yorumlayabilen, analitik altyapısı güçlü, modelleme yetkinliğinin sağlandığı, optimizasyon süreçlerine yer veren disiplinlerden gelen öğrencilere gereksinim duyulmaktadır. Ancak bu nitelikli eğitimi öncelikle iyi bilim yapabilen üniversiteler karşılayabilir; bunlar da gelenek ve kültürle yücelmiş “seçkin –elit-“ üniversitelerdir. Halen ülkemizde iyi bir lisans eğitimi alan öğrencilerimiz, yurtdışındaki seçkin bir üniversitede kendilerini kanıtlayıp, uluslararası yönetim kariyerine girebilmektedirler.

Bizim burada özellikle belirtmek istediğimiz konu, bugün Google ve Wiki’den aldıklarımızın, yarın bulut (Cloud) üzerinden “akıllı sistemlere” ve “yapay zekâya gelebileceğidir; bir ders kitabındaki bilgilerin çok kısa sürede eskimesi veya büyük bir kısmının yok olmasıdır. Her dönem tekrarlanan öğrenme ve tabi öğretim sonunda ezbere neden olduğundan artık amfi ve sınıflar kullanılmamakta, eğitim interaktif ve gruplar halinde yapılmaktadır. Yapay zekâ konusunda öncülerden sayılan Stanford Üniversitesi’nden Prof. Sebastian Thun’un derslerini sınıfta 160, internette izleyen 160.000 kişidir; çevrimiçi katılımlar için de sınavlar yapılmaktadır. Görüldüğü gibi yeni bir yükseköğrenim şekli oluşmaktadır(Bearly 2003). Her üç Amerikalı öğrenciden birinin çevrimiçi kurslara kaydolduğu bilinmektedir (Gloger 2016).

İşletme bilimi bugün bir değişim sancısı yaşar durumdadır.1977’ de İTÜ’ de işletme mühendisliği fakültesinin kurulması – YÖK sonrası bölüm -,ulaştırma, lojistik, bilişim (enformatik), işletme-ekonomi gibi bölüm ve programlar, bir değişimin yaşanmasını göstermektedir. Bizlere düşen görev, işletmelerimizin küresel ekonomide yaşamasını ve gelişmesini sağlayacak, gelecek nesillerin eğitim konseptini oluşturmak ve uygulamaktır. 1936’da Prof. Alfred İsaac’ın İşletme İktisadı Kürsüsü ve 1954 yılında İşletme İktisadı Enstitüsü kurulması gibi, zamanında atılmış bu adımlardan küçük olmayan bir işletme bilimi eğitimi tasarlamalıyız. Burada elit eğitim kurumlarını takip etmek – benchmarking – yanlış olmayacaktır. Az sayıda da olsa, bazı eğitim kurumlarımızın bu arayışı izlediklerini sevinerek bilmekteyiz.

Kaynakça

- Aral, V. (2010);Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine, Oniki Levha Yay. 7.
- Bilginoğlu, F. (1999); “Muhasebede Uluslararası Yayın”,CBT 17.01.99, s. 565.
- Bearly, T.(2003); İnsani, Entelektüel Kapasiteleri Geliştirmek / Teknik Kapasiteleri Geliştirmek : Öğrencilerin Dialoga Girmesini Sağlamının Önemi,Eğitimin Geleceği,SÜ, s. 316
- Boyatzis, R. E.(2003),Eğitimin Amacı Öğrenmektir, Eğitimin Geleceği, Sabancı Üni. S..263.
- Cansen, E., Hürriyet Gazetesi,14.09.2013.
- Denker, A. Ç, Kağıtçıbaşı, Ç.P. ve Pamuk, Ş.(1999), Türkiye’de Sosyal Bilimler Uluslararası Yayın Performansı, TÜBA.
- Emery, F. (1994), Üniversite Üzerine Bazı Düşünceler, Eğitimin Geleceği,2003,SÜ, s.369.
- Ennals, R.(2003), Yeni Bin Yılın Üniversitesinin Yeni Paradigması Eylem – Araştırma, Eğitimin Geleceği, SÜ,s.94.
- Gasset, J. O. y (1998); Üniversitenin Misyonu, Yapı Kredi Yayınları, s. 110.
- Gloger, A.(2016),Betriebswirtschaftsleere,Ver. Neue Zürcher Zeitung, FA Buch, s. 106.
- İşletme Yüksekokul Öğretmenleri Birliği (VHB),tarihsiz,Göttingen,s.10
- Rosovsky, H. (1995); Bir Dekanın Anıları, TÜBİTAK,s. 99 – 100
- Ströker, E.(1990) Bilim Kavramına Giriş.Ara Yayıncılık;
- Şen, Z. (2016). Bilim ve Türkiye TÜBİTAK